

Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Yaşama Etkileri: Fayda Maliyet Ekseninde Bir Bakış

Effects of Syrian Refugees on Socio-Economic Life in Turkey: An Overview on the Cost–Benefit Axis

Ayhan Gençler¹

Öz

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türkiye, yakın coğrafyasında meydana gelen iktidar/rejim değişiklikleri sonrasında, farklı türlerde göç akımlarına maruz kalmıştır. Son olarak da, Ortadoğu ile Kuzey Afrika bölgelerinde yer alan bazı ülkelerde, rejim karşıtı eylemler çatışmaya dönüşmüş; Arap Baharı olarak da bilinen bu çatışmalar sonrasında da, bu ülkelerden ülkemize, göçmen ve sığınmacı/mülteci akını başlamıştır. Türkiye de komşusu olan Suriye'de iç karışıklığın artması ve bu ülkeden kaçan insanlara yönelik uyguladığı açık kapı politikasıyla, kısa zamanda milyonlarca Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmak zorunda kalmıştır. Sığınmacıların ülkemizde konuşlanmaları ve kalış sürelerinin belirsizliği, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yaşamında yeni sorun alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu makalede de Suriyeli sığınmacıların ülkemizdeki sosyal ve ekonomik yaşama olan fayda ve maliyetleri incelenmektedir.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, Suriyeli sığınmacıların, tarihinde ilk kez bu kadar kısa süre içinde kitlesel bir göç hareketi içinde kalmış olan Türkiye'nin, sosyoekonomik yaşantısına olan etkilerini ortaya koyabilmektir. Buradan hareketle, bu çalışmada öncelikli olarak Suriyeli sığınmacıların yasal statüleri incelenecek ardından da eğitim, sağlık, güvenlik, istihdam ve ekonomik bakımından olumlu ve olumsuz etkileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Sığınmacı, Mülteci. Geçici koruma, Eğitim, Sağlık, Güvenlik, Ekonomik maliyet

Abstract

Since the last quarter of the twentieth century, Turkey has been exposed to different waves of migration after certain regime changes in some of the countries within close proximity to it. In some countries in the Middle East and North Africa regions, anti-regime actions eventually turned into conflict; After these conflicts, also known as the Arab Spring, an influx of immigrants and asylum seekers/refugees started to emerge from

1 Sorumlu Yazar: Ayhan Gençler (Prof. Dr.), Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Edirne, Türkiye. E-posta: ayhangencler@trakya.edu.tr ORCID: 0000-0002-5946-207X

Atf: Gençler, A. (2020). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik yaşama etkileri: Fayda maliyet ekseninde bir bakış. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 78: 111-145. <https://doi.org/10.26650/jspc.2019.78.0036>

these countries to our country. Turkey has been forced to host millions of Syrian refugees in a short space of time due to growing internal turmoil in neighbouring Syria and due to its open-door policy towards people fleeing from other countries. The uncertainty of the deployment of these refugees in Turkey, not to mention the uncertainty surrounding the duration of this situation, has led to the emergence of new problem areas in Turkey's socio-economic life. This article examines the benefits and costs of Syrian refugees to our country's social and economic life.

In this context, the aim of this study is to demonstrate the effects of Syrian refugees on the socioeconomic life of Turkey, which has been involved in a mass migration movement for the first time in its history. Our primary aim in this study will be to examine the legal status of Syrian refugees and then the positive and negative effects of the refugee situation on education, health, safety, employment and the economy will be shown.

Keywords

Asylum seekers, Refugee, Temporary protection, Education, Health, Security, Economic cost

Extended Summary

Today's Syria lived under Ottoman rule for four hundred and three years. After leaving the domination of the Ottoman Empire, Syria's relations with Turkey have consistently been problematic. Thanks to the efforts of the AKParty (JDP- (Justice and Development Party) which came to power in 2002, relations between Turkey and Syria were positive between 2004 and 2011. After 2011, the anti-regime events and conflicts that started in Syria caused a significant proportion of the Syrian people to leave the country. With its open-door policy towards Syrians, Turkey has become a host to about five million Syrians (including unregistered ones), which is far above what Turkey had expected to do. After this flood of refugees, Turkey has had to face the refugee problem. In previous years of migration, Turkey considered the events temporary and tried to overcome the problems with palliative solutions. In the face of the reality of Syrian refugees, Turkey has been engaged in intensive efforts to shape national migration legislation and produce policies. The country has made significant progress both in terms of legislative arrangements and institutional structures.

While the Syrian refugees initially concentrated in the border cities, they later turned towards the big cities. They form a significant proportion of the population in some of our provinces such as Kilis and Hatay, which are located in the border regions. In cities such as Istanbul and Bursa, the ratio of the city to the general population is low, but they nonetheless form a significant proportion of the population and ghettoization can be observed in some districts of these cities. The current situation of the number of Syrian refugees today will cause significant economic problems and crime-based concerns in the future as well as today. The concerns are exacerbated by social media and these concerns are increasing day by day, sometimes for real reasons and sometimes not.

The fact that 46.5% of Syrian refugees are in the 0-18 age range also highlights the issue of education. In order to adapt to society and save their future, the importance of refugee children receiving education is emerging as a very real concern. However, due to the language problem, the fact that the language of education is Arabic both makes it difficult to question the quality of the education given and also imposes significant costs on the country's economy. In terms of health services, the right of refugees to benefit

indefinitely and free of charge has been provided. This not only leads to a reduction in efficiency in overall service quality in terms of health, but also adds additional financial burdens to the budget by increasing the need for new institutions and staff. In order to reduce this cost, there is already a draft law in the TBMM (GNAT-Grand National Assembly of Turkey) to limit health services to one year. There is also concern that the economic difficulties of Syrians and their inability to integrate into society will increase their criminal tendencies. According to the data obtained, 1.32% of the incidents of crime in Turkey are carried out by Syrians. However, in provinces such as Kilis, where the population is densely populated, crime rates have increased to 30%. Of course, these rates do not include the number of incidents not referred to judicial authorities. These are due to tolerance, however, it is estimated that there may be a significant proportion. The reason why the incidents are not reported to the judicial authorities is the fact that the criminals are forgiven. However, the case rate is estimated to be high.

There is a need for refugees to be economically empowered to live their lives while they are in Turkey. Therefore, they are supported in order to be present in the working life. This support may also lead to the development of some flexible situations, both in entrepreneurship and in ignoring situations where the agreement between the worker and the employer may just be informal.

Almost all Syrians are in informal employment. In addition, some people perceive that Syrian refugees might be part of the reason why unemployment rates in our country are 1.5% higher than it is thought they should be and this perception might cause the refugees to be looked on unfavourably. Although the Syrians provide capital inflow to the economy in terms of entrepreneurship with the capital they brought with them, it is understood that forty billion dollars of expenditure was allocated to them, according to the government. This figure refers to the expenditure of a very important resource for a country such as Turkey which has problems with funds and payments. In this article, the social and economic status of Syrian refugees in Turkey is evaluated and their contribution to the social and economic life of our country is examined along with the cost that this has incurred.

Dünden Bugüne Türkiye - Suriye İlişkilerinin Seyri ve Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Türkiye'nin Tutumu

Bugünkü Suriye, Osmanlı Devleti'nin 403 yıl boyunca egemenliği altında kalmış ve bu süreçte ortaya çıkan sorunlar tüm yönleri ile iç sorun olarak sosyo-ekonomik yaşamımızın bir parçası olmuştur. Suriye bölgesi, 24 Ağustos 1516'da Mercidabık Savaşı'ndan 1918 yılına kadar, Osmanlı hâkimiyeti altında (İslam Ansiklopedisi, 2019), 1920-1946 yılları arasında da Fransa'nın kontrolü altında kalmıştır. 1970 yılına kadar karışık ve çalkantılı bir süreç yaşayan Suriye, 1970 yılında dönemin Savunma Bakanı olarak görev yapan Hafız Esad'ın gerçekleştirdiği darbe sonrasında Esad ailesinin kontrolüne geçmiş ve daha sonra da yönetim, baba Esad'dan oğul Esad'a geçmiştir. Hala Esad ailesi Suriye'de iktidarlarını sürdürmektedir (Benek, 2016: 179-180).

Türkiye ile Suriye arasındaki gerilimli ilişkilerin başlangıcı ise Osmanlı'nın Suriye üzerindeki denetimini kaybetmesine dayanmaktadır. Ardından bu iki devlet arasındaki ilişkiler iki binli yılların başlarına kadar sürekli sorunlu biçimde devam etmiştir. Hatay'ın Suriye'nin bir parçası olduğu iddiaları, Fırat ve Dicle'nin suları, terör örgütü PKK destekçiliği gibi konular iki devlet arasındaki önemli sorunlardır. Özellikle 1980'li yılların başında ülkemizde ortaya çıkan bölücü terör faaliyetlerinin liderinin Suriye'de barındırılması, lojistik imkân sağlanması ve terör faaliyetlerine verilen destek, Türkiye-Suriye arasında Ekim 1998'de terörist başının Suriye'den sınır dışı edilmesine kadar süreçte iki ülke arasında önemli sorunlara yol açmıştır (Gökcan, 2018: 173-184).

Ülkemizde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ilişkileri geliştirme yönündeki tavrı ve politikalarıyla uzun, soğuk ve bunalım dönemi sonrasında yaklaşık on yıl kadar ilişkilerin geliştiği, sorunların çözümlenmeye çalışıldığı adeta bir bahar dönemi yaşandığı görülmektedir. 2004 yılında serbest ticaret anlaşması yapılmış, 2009'da iki ülkenin katılımı ile ortak askeri tatbikat gerçekleştirilmiş ve 2010 yılında da ortak petrol arama şirketi kurulmuştur. Bu gelişmeler sonrasında Ahmet Davutoğlu da "iki devlet, tek hükümet" söylemiyle sıcak ilişkilere vurgu yapmıştır (Çağlar, 2014: 1)

18 Mart 2011 tarihinde ise Akdeniz havzasında gelişen Arap baharının etkisiyle Suriye'de de hızlanan rejim karşıtı hareketlere karşı, rejimin sert müdahale yöntemini benimsemesi ve uluslararası aktörlerin de devreye

girmesi ile Suriye’de rejim karşıtı hareketler iç savaşa dönüşmüştür. Suriye halkının güvenli yer arayışıyla ülkeden ayrılması, başta yakın bölge ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin göç ve göçmen sorunuyla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Bu süreçte Türkiye de başta kısa süreceği sanılan, Suriyeli sığınmacı akınıyla yüzleşmeye başlamıştır.

Türkiye’ye Suriye’den gelen sığınmacı Suriyelilerin sayısı 2012 yılında 14,237 kişi iken, iki yıl gibi kısa sürede bu sayı 2014 yılında 1,519,286’ya; 2015 yılında 2,503,549’a ve 25.07.2019 tarihi itibarıyla de 3,639,284’e çıkmıştır (GİGM, 2019). Bu sayılar kayıt altına alınabilenleri içermektedir. Kayıtlı olmayanların sayısı ise bilinmemekle birlikte, sayının beş milyonu aşmış olduğu ileri sürülmektedir (Ünlü, 2019). Dolayısıyla Türkiye 2014 yılından beri, en fazla Suriyeliye ev sahipliği yapan ülke durumundadır.

Türkiye, Suriyelilerin yanı sıra Dünya’da da en fazla sığınmacı barındıran ülke konumundadır. Ülkemizde 2018 yılındaki 3,622,400 sığınmacının %98’ini Suriyeliler oluşturmaktadır. 2018 yılında yeni kayıt yapılan kişi sayısı 397,600’dür. Bunlara ilaveten 113,000 de yeni doğan vardır. Suriyelilerin dışında diğer sığınmacıların 39,100’ü Irak’tan, 8,700’ü İran’dan ve 6,600’ü ise Afganistan’dan gelenlerdir. Dünya ülkeleri arasında en fazla mülteci/sığınmacı barındıran ülkeler sıralamasında Türkiye ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada 1,4 milyon mülteci ile Pakistan ve üçüncü sırada 1,165,700 kişi ile Uganda bulunmaktadır. Bu ülkelerin ardından ise sırasıyla Sudan, Almanya, İran, Lübnan, Bangladeş, Etiyopya ve Ürdün gelmektedir (UNHCR, 2018). Dünya’da en fazla mülteciye ev sahipliği yapan on ülke arasında zengin ülkelerden sadece Almanya bulunmaktadır. Sığınmacı ve mülteci akını zengin ülkelerin dahi üstünden zorlukla kalkabilecekleri bir sorun iken, Türkiye, toplam nüfusunun yaklaşık %4-7’sini oluşturan sığınmacıya (Türkiye doğudan gelen Türk soylular dışındakilere mülteci statüsü vermemektedir. Bu kişilere yönelik mevzuatımızda farklı tanımlamalar yapılmıştır.) ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye’nin, Suriye iç savaşında, birçok uluslararası aktörün çıkar ilişkileri doğrultusunda devreye girebileceğini ve olayın boyutlarının çok farklı mecralara dönüşebileceğini öngörememesi, milyonlarca Suriyelinin ülkemize sığınmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu durum Türkiye’nin mevcut sosyoekonomik sorunlarının daha da büyümesine yol açmıştır.

Bazı iç ve dış politik etkenlerde sığınmacı sayısının daha da fazla artışına yol açmıştır. Dış etkenler içerisinde en önemlisi Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye

arasında 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan Geri Kabul Anlaşması ve bunun yol açtığı sonuçlardır. Türkiye, ulusal çıkarlarına uygun olmadığı için bu tarihe kadar Geri Kabul Anlaşmasını imzalamaktan kaçınmaktaydı. Ancak AB, bu anlaşmanın gerçekleştirilmesi ile birlikte, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vizesiz seyahat etme imkânı sağlanacağı, Suriyeli sığınmacılar için maddi destek yapılacağı, AB ile Türkiye topraklarına giriş ve ikamet koşullarına uygun davranmayanların sistemli geri kabulünün hızlı gerçekleştirileceği gibi vaatler ile Türkiye'nin anlaşmaya yönelik çekincelerinin ortadan kalkmasına ve anlaşmanın imzalanmasını sağlamıştır. Sonrasında ise verilen sözler tutulmadığı gibi Türkiye, Suriyeliler için AB'ne göçü engelleyen güvenli tampon ülke durumuyla karşı karşıya kalmış ve milyonlarca sığınmacının ülkemize yerleşmesine neden olunmuştur. İç politik yaklaşım bakımından ise inanç yapısından kaynaklanan hoşgörü de diğer önemli bir faktör olarak ileri sürülebilir. Kuran'ı Kerim'in Maide Suresinde; *“İyilikte ve kötülükte birbirinizle yardımlaşın, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın.”* denmekte, dolayısıyla ümmetin birbirine yardımcı olması buyurulmaktadır. Nitekim Cumhurbaşkanı ve AK Parti, misafir ağırlama yaklaşımını İslami değerlere uygun merhamet duygusuyla buluşturmaktadır. Böylece Suriyelilere “açık kapı” siyasetini ve onlara sunulan yardım ve hizmetleri savunmaktadır. Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan bir beyanatında *“Biz ensar bilincine sahip bir milletiz. Ülkemize gelen her kardeşimizi muhacir olarak görür, muhabbetle karşılarız. Onlara evimizi açar, ekmeğimizi bölüşürüz...”* ifadelerini kullanmaktadır. Yapılan bu açıklamalar, dinsel nüvelerden de kaynaklanan zora düşene ve muhtaç olana yardım etmeye dayanan *“ensar muhacir”* anlayışıyla ilişkilidir. Dolayısıyla bir insana yardımcı olmak erdemli bir politika olarak görülebilir (ICG, 2016). Ancak bu uygulamanın meydana gelen politik gelişmelere göre, evrilmesini öngörememek veya yardımın boyutlarını sınırlamadan denetimsiz biçimde *“açık kapı politikası”* nı sürdürmek ve her durumda bunun sürdürüleceğini taahhüt eden uygulamalarda (Kap, 2014, s. 15) bulunmak, ülkemize yoğun ve kontrolsüz Suriyeli sığınmacı akınına neden olmuştur. Bu gelişmeler karşısında nitekim zamanın Başbakanı A. Davutoğlu bir konuşmasında, Suriyelilerin yüz bin olarak belirlenen psikolojik eşiği aştığından bahsetmiştir (Kanat ve Aytaç, 2018: 59). Bu beyan, sığınmacıların sayısının beklenilenin çok üzerinde olduğu, artık bunun yönetimsel bir sorun olarak önlerinde bulunduğunu itiraf niteliğindedir.

Türkiye’de Mültecilik Hakkı ve Suriyelilerin Yasal Durumları

Ülkemizin göç politikalarına bakıldığında; Cumhuriyet öncesi dönemde göçmenler ile ilgili özel bir düzenleme veya örgütlenmeye gidilmemiştir. Yaşanan göç hareketlerinin kısa vadeli olduğu düşünülmüştür. Sorunların çözümü de ortaya çıkış nedenleriyle sınırlı kalmıştır (Barut, 2018: 167). Osmanlı Devleti, göçleri “*iskân kurumu ya da politikası*” yla şekillendirmeye gitmiştir (Güzel, 2018: 105). Örneğin, 1849 yılında gelen Macarların sadece iskân sorunlarının çözümü düşünülmüş ve Dâhiliye Nezareti nezdinde bazı daireler bu konuyla ilgilenerek özel bir komisyon tarafından işlemler gerçekleştirilmiştir. 1859 yılından itibaren ise göçün yoğunlaşması sonrasında, Trabzon Valisi Başkanlığında 5 Ocak 1860 yılında Dünya’da türünün ilk örneği olan “*Muhacirin Komisyonu*” oluşturulmuştur. Bu komisyonun “*Rasyonel ve uzun vadeli sosyal planlamayla ilgilenen ilk kurum*” olma özelliğine sahip olduğu görülmektedir (Barut, 2018: 167-169). Osmanlı Devleti’nin ardından Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ve sonrasında da yaşanan göç hareketleri karşısında “*...bütünsellikten uzak ve parçalı, koordinasyon ve uyum sıkıntıları yaşatan bir mevzuat yapısının*” (Güzel, 2018: 105) olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre 2014 yılına kadar yapılan düzenlemeler ise aşağıdaki gibidir (Güzel, 2018: 105-106):

- ✓ 1934 yılında 2510 sayılı İskân Kanunu (2006 yılında 5543 s.lı İskân Kanunu ile yürürlükten kalktı.),
- ✓ 1950 yılında 5682 s.lı Pasaport Kanunu ile 5683 s.lı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (2013 yılında 6458 s.lı Kanun ile yürürlükten kalktı.),
- ✓ 1964 yılında 403 s.lı Türk Vatandaşlığı Kanunu (2009 yılında 5901 s.lı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile yürürlükten kalktı.),
- ✓ 1994 yılında Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği (GKK) ile yürürlükten kalktı.),
- ✓ 2003 yılında 4817 s.lı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (2016 yılında 6735 s.lı Uluslararası İşgücü Kanunu ile yürürlükten kalktı.).

- ✓ Suriye'den ilk göçmen kafilesinin gelmesinden on bir ay sonra, bu sorunla mücadele edebilmek amacıyla 30 Mart 2012'de İçişleri Bakanlığı tarafından "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" düzenlenmiştir. Bu kapsamda Başbakanlık Suriyeli Sığınmacılar Genel Koordinatörlüğü oluşturulmuştur ve ayrıca ülkemizdeki Suriyelilerle ilgili kamu kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanması için Gaziantep'te görev yapan Valinin de "Koordinatör Vali" olarak atandığı görülmektedir.

Göç ile ilgili mevzuat düzenlemeleri, ülkemizde yaşanan göç hareketleri ve çeşitliliği başta olmak üzere Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan gelen talepler göz önünde bulundurularak şekillenmektedir. Bu konuda yapılan düzenlemelerin en önemlisi 2014 yılında yürürlüğe giren 6458 s.lı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"dur (YUKK). Bu kanun ile "İltica ve göç yönetimine ilişkin sorumluluk" kademeli olarak Emniyet Genel Müdürlüğü'nden Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) devredilmiştir (Tunca ve Karadağ, 2018: 52). Suriyeli akını başladığında başlangıçta AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) tarafından sığınmacılar ile ilgili durum yönetilmeye çalışılarak 22.04.2014 tarihinde "Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması ve Yönetimi, İletilmesi, İşletirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik" oluşturulmuştur. Bunu takiben de 22.10. 2014 tarihinde Türkiye'de bulunan ve gelmesi muhtemel olanlara uygulanacak işlemlere ilişkin "Geçici Koruma Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Türkiye'ye yönelik Suriyeli göçmen akınının yoğunlaşması ve sorunun büyüklüğü karşısında Suriyeliler özelinde oluşan baskıyla, göç alanında önemli ilerlemeler gerçekleştirildiği söylenebilir.

Nitekim Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı yoğun sığınmacı akını karşısında hükümet tarafından ortaya konan "geçici kalıcılık" kavramı bu sorun karşısındaki belirsizliği ve bir strateji ortaya koymadaki güçlüğü özetler niteliktedir. Keza Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği eski sözcüsü Metin Çorabatır'ın ifadesine göre (ICG, 2016, s. 3):

"O tarihlerde, ülkede göç ya da sığınma uzmanı çok azdı. Ne iktidar ne de muhalefet partilerinin konuya dair uluslararası normları bilen danışmanları vardı. Böylesi bir akışla başa çıkmayı sağlayacak yasal çerçeve de yoktu. Bir sorun belirdiğinde, doğaçlama bir biçimde kısa vadeli çözüme yönelik kararlar alınıyordu."

Bu ifadeler, Türkiye'nin Suriyeli sığınmacı konusunda hazırlıksız, politikasız ve olabilecek çeşitli gelişmelere yönelik politika üretme yönünde yeterli uzman ve stratejiden yoksun olduğunu özetlemektedir. Düzenlemelerin, yaşanmış deneyimler veya ortaya çıkan sorunlar kapsamında çözüm üretmek yoluyla gerçekleştirildiği görülmektedir.

Türkiye'nin yaşadığı düzensiz göç hareketleri ile “mülteci ve sığınmacılara” yönelik yaptığı ve yapmayı hedeflediği düzenlemeler, uluslararası uygulamaların mevzuatımıza aktarılması yoluyla ortaya koyduğu taahhütler kapsamında gerçekleşmektedir. Nitekim Türkiye, uluslararası alanda bazı hakların tanınmasında sözleşmelere çeşitli kısıtlar koyarak sözleşmeleri onaylama yoluna gitmiştir. 1951 yılında kabul edilen Cenevre Sözleşmesi'nin madde 1/2'si “*1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsı...*” mülteci olarak tanımlar ve 21. maddesi ise bu kişilere “*vatandaşlar gibi muamele*” edilmesi güvencesi vermekteydi. Ancak ilerleyen yıllarda bu olgunun sadece Avrupa ile sınırlı olmadığı, dünyanın başka bölgelerinde de benzer durumların yaşanmakta olduğu görüldüğünden, Cenevre Sözleşmesi'nden 1967 yılındaki “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol” ile, “*tarih sınırlaması*” (md. 1/2) ve “*coğrafi sınırlama*” (md. 1/3) kaldırılmıştır (Dost, 2014: 36). Protokol, mültecilere farklı işlem yapılmasını engellediği gibi 32'nci madde kapsamında yasal bir mültecinin “*ulusal güvenlik*” veya “*kamu düzenini bozabilecek sebepler*” dışında sınır dışı edilemeyeceğini ifade etmektedir. 333'ncü maddedeki “*hayatı ve özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin yasal sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri gönderemeyecek veya iade edilemeyecektir.*” hükmü de imzacı ve uygulayıcı ülkeleri mültecilerin güvenli bir yaşam sürdürebilmelerinin sağlanmasında onları yükümlü tutmaktadır.

Sözleşmenin düzenlendiği güne kadar dünyada meydana gelen gelişmelerin varlığı ve sonrasında ortaya çıkanlar, bu konular üzerinde tartışmaların sürmesine zemin oluşturmuştur. Çünkü sözleşme, yaşanan dönemdeki soğuk

savaş sürecinde ve Avrupa'yı merkeze alarak oluşturulmuştur. Bu sebeple de “sığınmacı” tanımı konusunda bir mutabakata varılamamıştır. Sözleşme üzerinde süren tartışmalar, devletlerin uygulamada getirdikleri kısıtlamalar veya ulusal mevzuatlarında yaptıkları düzenlemeler (Dost, 2014: 31-32) her ne kadar 1967 protokolü ile kaldırılmış olsa da, mülteci statüsü ile ilgili ülkeler, uygulamada farklı seçenekleri hayata geçirmektedir.

Sığınmacılar ise mültecilik statüsü kazanmak için aranılan koşulları içerdiğini ileri süren ve yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişilere denmektedir (IOM, 2009: 49). Yapılan başvuruda ileri sürülen koşulların kabul edilmemesi durumunda, ülkeyi terk etmek zorunda kalanlardır. Türkiye'nin de uluslararası sözleşmeler ve onadığı anlaşmaları uygulama ve iç hukukuna aktarmada kısıtlamalara gittiği görülmektedir. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ni 1961 yılında TBMM'de onaylayarak yürürlüğe koyan Türkiye, “*tarih kısıtlamasını*” kaldırmakla birlikte, “*coğrafi çekince*” hakkını korumuştur (Nurdoğan vd., 2016: 225). Türkiye onadığı bu anlaşmaya koyduğu coğrafi çekince ile Avrupa dışından gelenlere mültecilik hakkı tanımamaktadır. Bu nedenle Suriye ve diğer ülkelerden gelen sığınmacılara mülteci statüsü verilmemektedir. Türkiye bu kısıtlamayı 6458 s.lı Kanun'a da aktarmıştır (Güzel, 2018: 107). 6458 s.lı Kanun'un 61'nci maddesindeki mültecilik unsurlarında Cenevre Anlaşması md.1/2'de yer alan esasların tanımlandığı görülmektedir. 6458 s.lı Kanun'un 62 numaralı maddesinde ise Türkiye'nin uluslararası sözleşmelere koyduğu kısıtlamanın uygulanması ve mültecilik hakkı vermeyeceği diğer ülke vatandaşlarına nasıl bir statü verileceği düzenlenmektedir. Buna göre md. 62'de “şartlı mülteci” tanımlaması getirilmekte; bu madde de 61'nci maddede sayılan mültecilik hakkı kazandıran “Avrupa ülkeleri” ibaresi yerine “Avrupa ülkeleri dışında” ibaresi getirilerek 61'nci maddedeki tüm özellikler harfiyen tanımlanmıştır ve bu özellikleri taşıyan kişilere de “şartlı mülteci” statüsü verilir denmiştir. Gelen kişi 61'nci maddedeki özellikleri harfiyen yerine getirirse dahi coğrafi kısıtlamadan dolayı 62'nci madde'ye göre “mülteci değil”, “şartlı mülteci” olabilmektedir. Bu kişilere üçüncü bir ülkeye gidene kadar Türkiye'de kalma hakkı verilmektedir. 63'ncü maddede de mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen kişilerin “ikincil koruma” hakkından yararlanabilecekleri yer almaktadır. Bu maddeye göre; “*Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezaları infaz edilecekler; işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak olanlar; uluslararası veya ülke genelindeki*

silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak” kişilere statülerinin belirlenmesi sonrasında ikincil koruma statüsü verileceği düzenlemesi yer almaktadır. 91’nci maddede de bu kişilere “geçici koruma” sağlandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla yapılan hukuki düzenlemede sığınmacılık konusu ve kavramı yer almamış olup, “mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma” kavramları tanımlanmıştır. Suriyeliler şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerine dâhil edilebilirler (Akcan, 2018: 61).¹

6833 s.lı Geçici Koruma Yönetmeliği’nin md. 5/1’inde Türkiye’ye giriş yaparken yetkili birimler tarafından tespit edilmeleri veya kayıt yaptırmak üzere başvurmaları durumunda, bu kişilerin Türkiye’ye giriş şekilleri veya bulunuşlarından dolayı cezalandırılmayacakları garanti edilmektedir. Md. 6’da bu kişilerin hayatlarının ve özgürlüklerinin tehdit altında olabileceği yerlere gönderilmeyecekleri teminat altına alınmaktadır. Md. 15’te ise geçici koruma işleminin sınırlandırılabilirliğini belirten hükümler yer almaktadır. Buna göre Bakanlar Kurulu kararı ile “*milli güvenliği, kamu düzenini, kamu güvenliğini veya kamu sağlığını tehdit edecek şartların oluşması durumunda*” geçici koruma işleminin “*sınırlandırılabilirliği, süreli veya süresiz*” durdurulabileceği belirtilmektedir. Yönetmeliğin md. 42/1’inde geçici koruma altında olanlardan gönüllü olarak ülkelerine dönmek isteyenlerin imkânlar ölçüsünde desteklenerek onlara gerekli kolaylığın gösterileceği yer almaktadır. Yönetmeliğin altıncı bölümünün 26-32’nci maddelerinde ise sunulacak hizmetler (sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal hizmetler ve yardımlar gibi) belirtilmektedir. Türkiye’de yapılan düzenlemeleri ise sağladığı katkılar bakımından olumlu ve olumsuz başlıklar altında toplamak gerekirse;

Olumlu yönleri:

- ✓ Hakkaniyet, evrensel insan hakları, bireyin onuru ve saygınlığı ilkelerine dayanan bütüncül bir düzenleme getirmektedir (Güzel, 2018: 112).
- ✓ İçerik bakımından kapsamlı bir düzenlemedir.
- ✓ Uluslararası normlar ile uyumluluk sağlayan düzenlemedir.

¹ Bu makalede ise Suriyeliler için “sığınmacı” nitelemesi kullanılmıştır. Sığınmacılık, mülteciliğe geçiş hakkı doğuran tanımlamayı ifade etmektedir. Türkiye’deki Suriyelilerin ise statüleri bu hakkı vermemektedir. Ancak resmi çevreler tarafından Suriyelilere yönelik vatandaşlık verilebileceği beyanları ve kalış sürelerinin belirsizliği nedeniyle bu niteleme yapılmıştır.

Olumsuz yönleri:

- ✓ Valilere önemli yetkiler verilmektedir (Güzel, 2018: 112).
- ✓ Mevzuattan kaynaklanan uygulamaları GIGM'e vermekte, fakat bu karar neticesinde büyük sığınmacı sorununun Genel Müdürlük ile çözümlenmeye çalışılması yeterli değildir.
- ✓ Geçici koruma altında olanlara yönelik süre kısıtlaması yoktur. Bu nedenle süre açık uçludur.
- ✓ Hizmet uygulamalarının Bakanlıklara aktarılması etkinliği azaltabilir.

Sığınmacı ve göç yoğunluğuna maruz kalınması nedeniyle sorunlara etkin, hızlı ve kurumsal uzmanlık aracılığıyla daha proaktif yaklaşabilmek için mutlaka bir “*Göçmen Bakanlığı*” kurulmalıdır.

Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar

Ülkemizde 18.07.2019 tarihi itibarıyla toplam kayıtlı sığınmacı sayısı 3,639,284'e ulaşmıştır. Sığınmacı sayısının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında %54'ü (1,970,516) erkeklerden, %46'sı (1,668,768) kadınlardan oluşmaktadır. 2011 yılının başlarından beri ülkemize gelen Suriyeli sığınmacılardan barınma merkezlerinde ikamet edenlerin sayısı sürekli azalma eğilimi göstermiştir. 2011 yılında gelen ilk gruplar sınırlara yakın yerlerde kurulan çadır kentlere yerleştirilmişlerdir. Bu grup, Hatay ilinin Yayladağı, Altınözü ve Reyhanlı ilçelerini tercih etmiştir. Sığınmacı akını yoğunlaştıkça barınma merkezlerinin sayısı Ocak 2013'te 14'e, Ocak 2014'te ise 22'ye yükselmiştir. Şubat 2013'te barınma merkezlerindeki Suriyeli sayısı 150 bini aşmış, Nisan 2014'de ise bu sayı 221,442'ye ulaşmıştır (AFAD, 2014: 18). 2013 yılının başlarına kadar neredeyse tüm Suriyeli sığınmacılar kamplarda yaşarken, “değişen koşullar ve büyük akın” sığınmacıların kampların dışına yönelmelerine sebep olmuştur. Böylece de 2014 yılında yaklaşık beşte dördünün kamp dışına yöneldiği gözlenmiştir (İçduygu, 2015: 7). İlerleyen yıllarda 2017 yılında, barınma merkezlerinde 246,720 kişi bulunurken bu sayı 25.07.2019 tarihi itibarıyla sekiz ildeki on bir barınma merkezinde toplamda 87,280 kişiye gerilemiştir (GIGM, 2019). Kayıtlı sığınmacıların sadece %2,4'ü barınma merkezlerinde ikamet ederken diğerleri çeşitli illerde kayıtlı veya buna aykırı olarak şehirlerde ikamet

etmektedirler. Sığınmacıların kamplardan ayrılmalarında, göç akışının kamp kapasitesinin üstünde olması, aile ilişkileri ve finansal bağımsızlık etkili olmuştur. İlaveten yasa dışı giriş yapmış olanların da kamplara kayıt yaptıramamaları söz konusudur (İçduygu, 2015, s. 8).

Suriyeli sığınmacıların 18.07.2019 tarihi itibarıyla yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında; 0-14 yaş grubunda bulunanların sayısı 1,417,311 kişi olup bu sayı toplam sayının %30'una tekabül etmektedir. 0-18 yaş aralığında ise bu oran %46,5'e çıkmaktadır. Bu durum ülkemizdeki Suriyelilerin neredeyse yarısının okul çağında olanlardan oluştuğunu göstermektedir. Bu gruba eğitim hizmeti sağlanması, karşımıza eğitim sorununu da çıkarmaktadır. Çalışma çağında bulunanların oranı ise %59'dur. Bunların da %56'sı erkeklerden, %44'ü kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla Suriyeli sığınmacıların eğitim ve becerilerinin geliştirilmesi için hızlı ve kontrollü politikaların uygulamaya geçirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır (Duruel, 2015: 209). Çünkü barınma merkezlerindeki sığınmacı sayısının azalması, bu kişiler üzerinde kamu denetiminin gevşediğini ve sığınmacıların daha serbest hareket etmeye yöneliklerini göstermektedir. Bu durum; şehirlerde gettolaşma, kayıt dışı çalışma, suç ve güvenlik gibi alanlarda çeşitli olumsuz gelişmelerin ortaya çıkabileceği riskini doğurmaktadır. Ayrıca bu sorunların gittikçe artabileceği ihtimali bir diğer endişe kaynağını oluşturmaktadır.

Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Durumu

Türkiye'de bulunan Suriyelilerin eğitim ve ekonomik durumlarını anlamak bakımından yapılan saha çalışmaları durumu ortaya koyabilmeye yardımcı olmaktadır. Sönmez ve Mete (2017) tarafından sığınmacı yoğunluğunun bulunduğu Gaziantep'te 215 ailede 215 bireye anket uygulaması yapılmıştır. Anket bulgularına göre; Suriyelilerin %45,1'inin ilköğretim, %19,4'ünün üniversite, %3,3'ünün lisansüstü düzeyinde eğitimi varken %14,5'inin ise okuryazar olmadığı görülmüştür. Kilis'te yapılan bir başka çalışmada ise %28,4'ünün lise, %27,5'inin üniversite ve %3,6'sının lisansüstü düzeyinde eğitimi varken; %20,9'unun ilköğretim mezunu, %14,8'inin ise okuryazar durumda olmadıkları görülmüştür (Sönmez ve Mete, 2015: 237). Haziran 2013'te kamplarda ve kamp dışında yaşayan sığınmacıların eğitim durumlarına ilişkin elde edilen verilere göre de; kampta bulunanların %12,3'ü okuryazar değilken, kamp dışındakilerde bu oran %18,8'dir. Diploması olmamakla

birlikte sadece okuryazar olanların oranı kamptakilerde %5,5, kamp dışındakilerde ise %9,5'tir. İlkokul mezunu olanlarda oran kamptakilerde %36,6, kamp dışındakilerde ise %33'tür. Durum ortaokul diplomasına sahip olanlarda kamptakilerde %24,7, kamp dışındakilerde ise %19,4'tür. Ön lisans ve lisans düzeyinde diploması olanlarda ise sırasıyla %13,2 ve %9,6'dır. Yükseköğrenim düzeyinde eğitim alanlarda ise sırasıyla %7,8 ve %9,7'dir. Kamp dışında yaşamlarını sürdüren Suriyeli sığınmacıların eğitim düzeylerinin kamptakilere göre nispeten daha düşük olduğu görülmektedir (Ceritoğlu vd, 2017: 10)

Geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıların eğitimi iki yolla gerçekleştirilmektedir. İlki Arapça dilinde Türk müfredatıyla Geçici Eğitim Merkezlerinde yapılan eğitim; ikincisi ise örgün eğitim sistemi içinde Türk eğitim sistemi müfredatına göre okullarda verilen eğitimdir. Geçici eğitim merkezlerinde verilen eğitimin daha sonra kademeli olarak tamamen kaldırılması hedeflenmektedir. Eğitimin nasıl verileceği de Geçici Koruma Yönetmeliğinin 28'nci maddesinde düzenlenmiştir.

Üç yüz altmış bin Suriyeli çocuk geçici eğitim merkezlerinde Arapça eğitim almaktadırlar ve eğitim kalitesinde ciddi sorunlar olan okullara gitmektedirler. Suriyeli sığınmacıların analitik olarak ilköğretimden yükseköğretime kadar okullaşma oranı da göz önüne alındığında bu kişilerin eğitiminin varsayımsal olarak toplam maliyeti 50,659,224,000 ₺'dir. Bu da Türkiye'nin 2017 yılı bütçesinin %7,86'sına denk gelmektedir (Kahveci, 2019). Sığınmacı nüfusunun çoğunluğu temel çalışma yaş aralığı (19-54) içerisinde bulunmaktadır ve ortalama olarak eğitim düzeyleri de düşüktür. Sığınmacı nüfusunun yaklaşık %80'inin eğitim düzeyi liseden daha azdır. Bu durum ev sahibi ülkenin eğitim profiliyle benzerlik göstermektedir (Ceritoğlu vd., 2017: 10). Suriyeli sığınmacıların eğitimlerine ilişkin bazı olumlu ve olumsuz sonuçlar söz konusudur. Buna göre potansiyel olumlu sonuçları:

- ✓ Eğitim alma fırsatının yaratılması ile topluma dâhil olabilmeleri sağlanabilir.
- ✓ Eğitim imkânı sunulması meslek sahibi olabilmeleri ve böylece topluma entegre olabilmeleri imkânı mümkün olabilir.

Olumsuz etkileri(ORSAM, 2015: 24):

- ✓ Dil yetersizliğinden dolayı okula ve okul ortamına uyum sorunu.
- ✓ Eğitim düzeyinin yerli işgücü ile benzerlik göstermesi emek piyasaları bakımından düşük nitelikli işlerde yerli işgücünün yerine ikame etkisi yaratması.
- ✓ Türkiye’de eğitimin ücretsiz olması; eğitim sistemine entegre edilmelerinde zorluğa, eğitim harcamalarında artışa ve eğitimin kalitesinde gerilemelere neden olabilir.
- ✓ Ayrıca Suriyeli sığınmacıların kalış sürelerinin bilgisinin net olmamasından dolayı eğitimde ortaya çıkabilecek maliyetleri ortaya koyabilmek de belirsiz hale gelmektedir.

Suriyeli Sığınmacılara Sağlanan Sağlık Hizmetleri

Suriyeli sığınmacıların ülkemizde buldukları süre içinde sağlık hizmetlerine erişimi 19.02.2011 tarihinde yürürlüğe giren Afet ve Acil Durum Merkezleri Yönetmeliği’ne dayanmaktadır. Sığınmacıların tüm giderleri AFAD tarafından karşılanmaktadır. 2013/08 no’lu genelge ile sağlık hizmetlerine erişmelerinin kapsamı genişletilerek on bir ilden seksen bir ile çıkarılmıştır. GKY’nin 21’nci maddesi’ ne göre “*Kayıt işlemlerini tamamlamayan yabancılar, bulaşıcı ve salgın hastalıklarda korunma hizmetleri ve acil sağlık hizmetleri dışında sağlık hizmetlerinden yararlanamayacaklardır.*” GKY’nin 27’nci Maddesi’nde de sunulan hizmetlerin kapsamı yer almaktadır (Selen, 2019). Dolayısıyla sağlık hizmetlerinden yararlanma kapsamı kayıtlı olan sığınmacıları içermektedir.

Sağlık hizmetleri ülke genelinde mekân ayrımı yapılmaksızın Sağlık Bakanlığı’nın kontrol ve sorumluluğundadır. GKY md. 27’de; sığınmacıların acil ve zorunlu haller dışında özel sağlık kuruluşlarına doğrudan başvuramayacakları; bilgisi yer almaktadır. Ayrıca yine GKY’ne göre “*Bulaşıcı hastalık riskine karşı gerekli tarama ve aşular yapılarak her türlü önlem ve tedbir alınır.*” ve “*Geçici korunanlar arasında madde bağımlılığı veya psikolojik sorunları olduğu tespit edilenler hakkında sağlık kurumuna nakli de içerebilecek şekilde gerekli tedbirler alınır.*”. Yine GKY’ de sığınmacıların temel ve acil sağlık hizmetleri kapsamında uygulanacak

tedavi ve ilaçlardan katılım payı alınmayacağı ve hizmet bedellerinin Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı'nın belirlediği SUT' da belirtilen bedeli geçemeyeceği ve bu bedelin AFAD tarafından ödeneceği belirtilmiştir (Selen, 2019). 04.11.2015 tarihli genelge ile de Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslarda değişikliğe gidilmiştir. Bu tarihte hizmetlerin konusu ve uygulama esasları düzenlenmiştir. Yapılan protokoller ve düzenlenen genelgelerin yasal dayanağı ise YUKK'nun 89. maddesi ve GKY'nin de 27. maddesine dayanmaktadır. Yasal çerçevenin yanında birçok ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşu da sığınmacılara ilişkin destekleyici hizmetler sunmaktadırlar.

Sunulan sağlık hizmetlerinin maliyeti OECD'nin yaptığı maliyetlendirme hesabına göre; $1,000 \times 3,000,000$ Suriyeli $\times 4$ yıl = 12 milyar \$ olarak (T24, 2019) tahmin edilirken, dönemin Başbakanı tarafından Aralık 2017 tarihine kadar 16 milyar liralık sağlık hizmetleri için harcama yapıldığı belirtilmektedir (Gültaş ve Balçık, 2018: 201). Maliyet faktörünün yanı sıra Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak buldukları yerlerde sağlık kurumlarına başvuru fazlalığından dolayı yerli vatandaşın hizmete erişiminde gecikmeler ve hizmet kalitesinde düşme olduğu (ORSAM, 2015: 29) konusunda yakınmalar da bulunmaktadır. Hatta Güney bölgelerinde sağlık hizmetleri sunumunda Suriyeli sığınmacılara öncelik tanındığı gibi şikâyetler de dile getirilmektedir (Teyit, 2019).

Sığınmacıların, sağlık hizmetleri bakımından maliyet ve kalite konusunda oluşturdukları olumsuzlukların yanı sıra ülkemizde yıllardır yoğun mücadeleler sonucunda sorun olmaktan çıkmış bazı hastalıkların (kızamık, sıtma, verem, uyuz gibi) yeniden canlanmasına neden oldukları da görülmektedir. Fakat sonuç itibarıyla Suriyeli sığınmacıların sağlık hizmetleri üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin bulunduğunu söylemek mümkündür;

Olumlu etkileri:

- ✓ Sağlık hizmetlerine geniş erişim imkânı sağlanmış olması; insan hakkı olarak bu hizmetlerin ülkemizde ayrımcılık yapılmadan herkese sağlandığını göstermektedir.
- ✓ Gelenlerin beraberinde taşıdıkları sağlık sorunları (bulaşıcı hastalıklar gibi) ile mücadelede ve yayılımının engellenmesinde aktif rol alınmıştır.

Olumsuz etkileri:

- ✓ Sığınmacılar sağlık harcamalarında fazladan maliyet oluşturmuştur.
- ✓ Vatandaşlarımız gelir testi ile prim yükümlüsü haline gelirken, sığınmacıların herhangi bir bedel ödemeksizin ve süresiz sağlık hizmetlerinden yararlanmaları bu kişilere yönelik toplumda negatif bakış açısının artmasına yol açmıştır
- ✓ İlaç temininde kayıt dışı ikincil piyasalar oluşmuştur.
- ✓ İlave yükler nedeniyle personel yetersizliği ve hizmet kalitesinde gerilemeye neden olmuştur.
- ✓ Yeni hastalıkların ortaya çıkması nedeniyle bu hastalıklar ile mücadelede ilaç temini sorunu oluşmuştur.
- ✓ Sığınmacı yoğunluğunun olduğu yerlerde yeni sağlık hizmet birimleri açılmasına sebebiyet vermiştir.

Suriyeli Sığınmacıların Güvenlik ve Suç Durumu

Göçmelerin, buldukları ülkenin vatandaşlarına göre suç işleme oranlarının daha yüksek olduğuna dair bir anlayış vardır. Bu konuda yapılan çalışmalarda, göçmenlerin ülke vatandaşlarına göre daha fazla suç işlediklerine ilişkin görüşlerin yer aldığı görülmektedir (Kızmaz, 2018: 394). Ancak bu algılara rağmen, Almanya Aşağı Saksonya Eyaleti Kriminolojik Araştırmalar Enstitüsü Müdürü Thomas Bliesener'in belirttiğine göre ise "göçmenler suça bulaşma konusunda Almanlardan daha ileri değil" dir. Göçmen toplulukları ile Alman toplumu arasında suç işleme bakımından kayda değer bir fark olmadığı, göçmenlerde suç işleme oranının yaklaşık %1 veya %2 oranında daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Mültecilerin ise suç işleme oranının daha düşük olduğu belirtilmektedir (Haberler.com, 2018). Mülteci ve sığınmacıların yasal göçmenlere göre suç işleme durumlarının daha düşük olması, bu kişilerin suça karışmaları durumunda çok kolay sınır dışı edilebilecekleri endişesinden kaynaklanmaktadır. Ancak Suriyelilerin yoğun olarak buldukları Ürdün'de yapılan çalışmadaki istatistiksel verilere göre, suç olaylarının Ürdün toplumu üzerinde önemli olumsuz etkileri bulunduğu ileri sürülmektedir (Alabbadi, 2019: 274).

Türkiye’de ise Suriyeli sığınmacılara yönelik olumsuz algının kısa zamanda arttığını söylemek mümkündür. Bu sonucun ortaya çıkmasında Suriyeli sığınmacı sayısının oldukça fazla olması etkilidir denilebilir. Nitekim, Mayıs 2019 tarihi itibarıyla Türkiye’de kayıtlı 3,6 milyon, kayıt dışı 1,5 milyon ile sığınmacıların toplamda 5 milyonu aşmış oldukları ileri sürülmektedir (Ünlü, 2019). Bu durumda Suriyeliler 2012’den beri Türkiye nüfusunun %4-7’sini oluşturmaktadır. Bu kadar hızlı demografik katılımın sonucu olarak da yerli toplum tarafından Suriyelilere karşı olumsuz sosyal algıların güçlenmesi de kaçınılmaz olmuştur.

Özellikle bazı illerimizde ve ilçelerimizde Suriyeli sığınmacı sayısı yerli halkın sayısını da aşmış durumdadır. 15.08.2019 tarihi itibarıyla Suriyelilerin nüfusu, il nüfusu ile karşılaştırıldığında (Mülteciler Derneği: 2019); Kilis’in %81,21’i, Hatay’ın %27’si, Şanlıurfa’nın %21,6’sı, Gaziantep’in %21,01’i, Mersin’in %11,14’ü, Adana’nın %10,79’u, Mardin’in %10,57’si, Bursa’nın %5,85’i, İzmir’in %3,37’si ve İstanbul’un %3,64’üne tekabül etmektedir.

Suriyelilerin neredeyse tamamı kültürel nedenler ve geldikleri mekânlar bakımından köy ve belde nüfusu tabanlıdır. Bu nedenle bu nüfus yapısı, ülkemizin kentleşme sürecini de olumsuz yönde etkileyecektir. Nitekim İç İşleri Bakanlığı “Türkiye Mülki İdare Envanterine” göre, Türkiye’deki köy ve belde sayısı 18,336, TÜİK (2017) verilerine göre de köy ve belde nüfusu 6,049,393 kişi olduğundan köy ve beldeye düşen ortalama nüfus sayısı 330’dur. Bu bağlamda Suriyelilerin nüfusu 10,376 köy sayısına denk gelmektedir (Kahveci, 2019). Sayıları on yedi ilin nüfusundan daha fazla, on sekiz ilin nüfusunun toplamından ise daha azdır. Mevcut durum, aynı zamanda Türkiye’nin demografik yapısı bakımından da yeni yükler ve sorunları beraberinde getirmektedir (Kahveci, 20.07.2019).

Kilis’te yerli halka yöneltilen “Suriyelilerin suç oranını arttırdığı doğru mudur?” yönündeki soruya, yerli halkın %77,5’i evet derken sadece %8’i hayır demiştir. Ankara’da 400 kişiyle yapılan bir görüşmede “Suriyeliler geldikten sonra hırsızlık vakalarında artış oldu.” diyenlerin oranı %62, “şiddet, darp, öldürme ve yaralama olaylarında” artış olduğunu belirtenlerin oranı ise %60 olarak gözlenmiştir. Hatay’da ise “Suriyelilerin gelişiyse suç olayları nasıl değişti?” sorusuna görüşmeye katılanların %62,5’i arttı yönünde beyanda bulunurken, %37,5’i herhangi bir değişiklik olmamıştır şeklinde görüş bildirmişlerdir (Kızmaz, 2018: 397-398).

Ünlü (2019) tarafından da sadece Suriyeli sığınmacıların medyaya yansıyan durumlarına ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda 73 ayrı haber sitesinden 371 haberin bilgisi edinilmiştir. 2012-2019 yılları arasında basından toplanan haberlerdeki suç olaylarının %23 ile en büyük dilimini yaralama ve kavga olayları; %14,01'ini dolandırıcılık; %13,20'lik payı hırsızlık ve gasp; %12'sini ise cinayete ilişkin suçlar oluşturmaktadır. Suriyeliler arasında şiddet olayı da 2016 yılına göre 2017 yılının ikinci yarısında, neredeyse üç kat artmıştır. Adli makamlara yansımayan pek çok olayın da olduğu ileri sürülmektedir (ICG, 2018: 3). Nitekim ABD gibi diğer ülkelerde yapılan tespitlere göre, göçmenlerin yerli vatandaşlara nazaran meydana gelen suç olaylarını polise bildirmede daha isteksiz oldukları gözlenmiştir (Özaşçılar vd., 2018: 2). Özaşçılar vd.'nin 2018'de İstanbul'un Zeytinburnu bölgesinde 380 Suriyeli sığınmacıdan topladıkları verilere göre, Türkiye'de uzun süre kalmayı düşünenlerin, suç olaylarını polise bildirmede daha isteksiz olduklarını gözlemişlerdir.

Suriyeli sığınmacıların suçluluk durumları ile ilgili verilere, resmi kurumlardan ulaşmanın mümkün olmadığı, “bu verilerin verilmemesi yönünde bir tutumun sergilendiği” ileri sürülmüştür. Ancak TBMM'de hükümete yönelik yöneltilen soru önergesi üzerine, İçişleri Bakanlığı tarafından 05.07.2017 tarihinde Türkiye genelindeki Suriyeli sığınmacıların dâhil olduğu 2014-2017 yılları arasındaki adli vaka ve olay sayısına ilişkin yapılan açıklamada, Suriyelilerin yıllık ortalama olayların %1,32'sini gerçekleştirdikleri ve olayların çoğunun kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan kaynaklandığı belirtilmiştir. 22.10.2018 tarihli açıklamada ise karıştıkları suç oranları %1,46 olarak belirtilmiştir (Kızmaz, 2018: 401-402; Taştan vd., 2017: 24). Ortalama olarak suç olayları düşük olmakla birlikte, Kilis gibi Suriyelilerin yoğun bulunduğu illerde ise suç oranlarının %30'lara kadar tırmandığı da belirtilmektedir (Ertürk, 2019). Çakır'ın CNN Türk kanalındaki 30.07.2019 tarihli “Türkiye'nin Gündemi” isimli programda belirttiğine göre de, suç ve suçlu olgusunda Suriyeliler ile birlikte, yeni sorunlar da ortaya çıkmıştır. Çakır'a göre, Suriyelilerin karıştıkları suçlar tam olarak belirtilmediği için olay sayısı da tam olarak saptanamamaktadır. Yaşanan olaylarda önceden “*faili meçhul*” durumu söz konusuysen sonradan “*maktulü meçhul*” kavramı anlam kazanmıştır. Çünkü gerçekleşen olaylarda ölen Suriyelilerin kimliği de belirlenememektedir. Olayların ve gün geçtikçe de söylem ve saldırganlıkların arttığı da görülmektedir. Örneğin 26 Mayıs

2019 tarihinde Bursa'da gerçekleştirilen bir sokak röportajında Suriyeli bir gencin açık açık “Kafa kesmek istiyorum.” dediğine tanık olunmaktadır (Ünlü, 2019)

Bu kadar büyük bir nüfusun Türkiye'nin demografik ve sosyal yaşamında yer alması, Suriyelilerin özellikle belirli şehirlerde ve ilçelerde yoğunlaşmaları, yerli toplumda “Suriyeli nefretinin” oluşmasına ve en küçük bir olayda bile özellikle sosyal medya üzerinden toplumsal hareketlenmelere yol açabilmektedir. Dolayısıyla Suriyelilerin karıştıkları suçta dayalı olayların toplum üzerindeki çarpan etkisi çok daha büyük olmaktadır.

Göz ardı edilmemesi gereken ve boyutlarının ne olabileceğinin bilinmediği diğer bir tehlike ise “*terör*” alanındadır. Suriyelilerin ülkeye girişleri esnasında yeterli güvenlik ve biyometrik işlemler tamamlanmadan sadece kişisel beyanları göz önünde tutulmuş olması, (Ünlü, 2019) bu kişiler arasında terör örgütleri ile ilişkisi olanları belirlemeyi güçleştirmekte ve önlem almayı da zorlaştırmaktadır. Bu kişilerin Suriye'de bulunan terör örgütleriyle bağlantılı olabilecekleri veya onlara yardımda bulunabilecekleri algısı toplumsal gerginliğe neden olmaktadır (Tunca ve Karadağ, 2018: 61).

Suriyeli Sığınmacıların İstihdam Durumu

Ülkemizde bulunan Suriyeli sığınmacıların “geçici koruma” altında olmaları ve kalış sürelerinin belirsizliği, bu kişilerin sürekli kaynak tüketen olmaktan çıkarılıp üretken olarak görev üstlenebilmeleri için bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. 6458 s.lı Kanunun 65'inci maddesindeki esaslara göre; başvuruda bulunmuş ve 62'nci madde' ye göre “şartlı mülteci” statüsü alabilme hakkı tanınmış olanlara 89'ncü madde kapsamında bazı yardım ve hizmetlere erişim hakkı tanınmıştır. 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 29'uncu madde' sinde geçici koruma altındakilerin iş piyasalarına erişimine düzenleme getirilmektedir. Buna göre md. 29/2'de geçici koruma belgesine sahip olanların md. 29/3'de çalışamayacağı iş ve mesleklerin olduğuna vurgu yapılmıştır. Bunlar: Dış Tabipliği, dişçilik, ebelik, hastabakıcılık, eczacılık, veterinerlik, özel hastanelerde sorumlu müdürlük, avukatlık, noterlik, özel veya kamu kuruluşlarında güvenlik görevlisi, kara suları dâhilinde deniz ve deniz ürünleri işleri, gümrük müşavirliği'dir (Mevzuatanalizi.com, 2019). Dolayısıyla geçici koruma belgesine sahip olanlara, kısıtlayıcı düzenlemelerle de olsa, geçici koruma süresi içinde (md. 29/4) iş piyasalarına erişebilme

imkânı verilmiştir. Bu haktan yararlanabilmek için sığınmacıların Türkiye’ye girişlerinin kayıt altına alınmış olması ve başvuruda bulunabilmek için Türkiye’de altı ayı doldurmuş olmak gerekmektedir.

15.01.2016 tarihli Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik’in (GKSİYİ) (29594), md. 5/42’sine göre, “*mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılar; çalışma izni muafiyeti kapsamındadır.*” Bu kişiler başvurularını, il valiliklerine yaparlar. Valilikler, talebi Bakanlığa iletir. Bakanlık tarafından, “*mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak kişilere...*” kota sınırlaması (md. 5/5) getirebilir. Buna ilaveten GKÇİY’in 8. maddesine göre, geçici koruma altındakilere “*istihdam kotası*” da getirilebilmektedir. Ayrıca “*çalışma iznine başvuru yapıldığı işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez.*” Çalışan sayısının ondan az olduğu işyerlerinde ise bu kişilerin sayısı “bir” ile sınırlandırılmıştır. Ancak çalışma izni başvurusu tarihinden önceki dört haftalık süre içinde yabancı işçinin yapacağı işi yapabilecek aynı nitelikte Türk vatandaşı olmadığına belgelenmesi durumunda (md. 8/3) istihdam kotası uygulanmayabilmektedir. Yapılan düzenlemeler, yerli işgücü piyasasını rekabete karşı korurken, geçici koruma altında olanların da ekonomik üretkenliğe girmeleri yönündeki engellerin azaltılmasını, formel işleyen piyasa yapısı kapsamında çözümlenmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 31 Mart 2019 tarihinde yapılan açıklamaya göre çalışma izni verilen Suriyeli sığınmacı sayısı toplam 31,185 kişidir (www.multeciler.org.tr: 2019). Suriyelilerin eğitim durumu ve verilen çalışma izinleri birlikte değerlendirildiğinde, Suriyelilerin nitelik gerektirmeyen ve düşük ücretli işlerde yoğunlaştıkları görülmektedir. Suriyeli kadınların %55’inin 249\$’ın altında gelir elde ettiği anlaşılmaktadır. Erkeklerin ise %53.8’i 250-499\$ arasında gelir elde edilen işlerde çalıştıkları görülmektedir (Arslantürk ve Tunç, 2018: 166-167). Bu durum Suriyelilerin yerli halkın tercih etmediği, kötü çalışma koşullarının olduğu işlerde çalıştıkları ve dolayısıyla işgücü piyasasındaki boşluğu doldurma yönünde katkıda buldukları ileri sürülebilir. Ancak işsizlik içerisinde yapısal işsizliğin yoğunluğu ve bu işsizlik ile karşı karşıya kalanların eğitim düzeyinin düşüklüğü de göz önüne alındığında, Suriyelilerin yerli işgücü üzerinde “*ikame etkisi*” oluşturdıkları söylenebilir. Bu da yerli

işgücünün istihdamını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda özellikle Suriyelilerin nüfus yoğunluğunun olduğu Şanlıurfa, Kilis, Hatay ve Gaziantep gibi illerde sığınmacılar, yerli halk için “iş kaybı” olarak bir etki yaratmaktadır. Bu illerde işlerini kaybedenler gerekçe olarak Suriyelileri göstermektedirler. Yaklaşık yarısı da ücretlerdeki azalmanın sebebini yine Suriyelilerin varlığına dayandırmaktadır (ORSAM, 2015: 16-18).

Suriyelilerin özellikle kayıt dışı sektörlerde düşük ücretle çalışarak yerli çalışanlar için rekabet oluşturdukları görülmektedir. İzmir’de sezonluk yerli ve vasıflı işçiler günlük 50₺ (16\$) kazanırken, Suriyelilerin 30₺ (10\$)’yi kabul ettikleri, kunduracılık mesleğinde ise yerli 80₺ (25\$) kazanırken, Suriyelilerin 12 ₺ (4 \$)’e çalıştıkları ve kamu hizmetlerinden de ücretsiz olarak yararlandıkları belirtilmektedir (ICG, 2016: 13).

İstatistiki veriler net olmasa da Suriyelilerin “tekstil, inşaat, ayakkabı imalatı, tarım, mobilya, mevsimlik tarım işçiliği alanlarında iş buldukları ve yerel halkın işini kaybetmesine yol açtıkları söylenebilir (ICG, 2016: 5).

Taştan vd. (2017) yürüttükleri bir çalışmada yaptıkları regresyon analizinin sonuçlarına göre 2016 yılındaki işsizlik oranlarının Suriyelilerin henüz ülkemize gelmedikleri 2010 yılının gerisinde olduğu ve bu nedenle de Suriyelilerin işsizliğe neden olduklarını iddia etmenin doğru olmadığını vurgulamaktadırlar.

Kızıl’da (2016) yapmış olduğu çalışmada sınıra yakın bölgeler dışında en fazla istihdam sağlayan İstanbul’daki işsizlik oranında Türkiye ortalamasının bir puan üzerinde artış olduğunu ancak, işsizlik oranlarındaki değişimde yerli nüfus ile mülteciler arasındaki ilişkiyi açıklayabilecek yeterli kanıt bulunmadığını belirtmektedir. Fakat yapılan analizler ile Suriyelilerin çoğunlukla kayıt dışı istihdamı ve dezavantajlı grupları etkilediğini ileri sürmenin mümkün olabileceğine yönelik vurgu yapılmaktadır.

Del Carpio ve Wagner (2015) tarafından bir yapılan çalışmaya göre ise, Suriyeli sığınmacıların özellikle kayıt dışı sektörde iş buldukları ve bu sektöre giren her 10 Suriyeli sığınmacının, 6 yerli işgücünü bu sektörden uzaklaştırdıkları belirtmektedirler. Suriyelilerin özellikle kadın işgücünün iş kaybına sebep oldukları, bunlarında genellikle tarım ve inşaat sektörlerinde olduğudur. Fakat kayıt dışı sektördeki iş kaybının, kayıtlı

sektörde istihdam artışına neden olduğunu, erkek işgücünün sektörler arasındaki geçişine bağlı olarak net iş kaybının olduğunu söylemenin mümkün olamayacağını, fakat kadınlar için aynı geçişkenliğin söz konusu olmadığını ileri sürmektedirler.

Ceritoğlu vd. (2017) yaptıkları analizde, Suriyeli sığınmacıların, erkek yerel işgücünün kayıt dışı sektördeki istihdamın yaklaşık %2 oranında gerilemesine neden olduğunu hesaplamışlardır. Sektörden ayrılan işgücünün ise %50'sinin çalışma faaliyeti dışında kaldığı, %32'sinin ise işsiz statüsüne geçtiğini, bunlar arasında sadece %18'inin kayıtlı sektöre geçiş yapabildiklerini, kadın işgücünün durumunun ise erkek işgücüne göre daha kötü durumda olduğunu, kadınlarda istihdamın gerileme oranının %2,6 olarak gerçekleştiği ve sektörden uzaklaşan kadınların tamamının işgücü piyasası dışında kaldıklarını belirtmektedirler.

Tumen'in (2016) yaptığı nicel analizde ise yoğun göç alan bölgelerdeki kayıt dışı sektörde düşük maliyetler nedeniyle Suriyeli sığınmacıların yerli işgücünün yerine geçtikleri, fakat bunun etkisinin düşük düzeyde olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca maliyet avantajının tüketici fiyatlarını azaltıcı yönde etkide bulunduğu vurgulanmaktadır.

Esen ve Binatlı'nın (2017) yaptıkları çalışmada, Suriyeli sığınmacıların yoğun buldukları yerlerde kayıt dışı sektörde yerli işgücü üzerinde olumsuz etkide bulunurken formel sektör için olumlu etki yarattıklarını ileri sürmektedirler. İlgazi'nin 2019 yılında Gaziantep ve Şanlıurfa'da 15-64 yaşlarındaki 453 örneklem grubuyla yapmış olduğu çalışmada ise Suriyeli çalışanların %81,9'unun asgari ücretin altında çalıştıkları ve %32,2'sinin ise ücret gelirlerinin 1000 liranın altında olduğunu gözlemlemiştir. Örneklem kütesinin %55,6'sının ücret gelirlerinin de 1500 liranın altında oldukları, Suriyelilerin kayıt dışı istihdam ve ücretler üzerinde bir etkisinin olduğu, fakat kayıtlı istihdam üzerinde hiçbir etkilerinin olmadığını belirtmektedir.

Aygül (2018) de Suriyelilerin "fırsat" ya da "tehdit" olup olmadıkları yönünde cevap vermenin kolay olmadığını ancak, yoğun olarak buldukları bölgelerde "işsizlik, istihdam ve işgücüne katılım oranlarında önemli dalgalanmalara neden olduklarını" ve kayıt dışı istihdam üzerinde ciddi etkilerinin olduğunu ileri sürmektedir. Bunun bir yansıması olarak bölgesel

memnuniyetsizliğin artması sonucu yerel işgücünün başka bölgelere göç etmelerine yol açtığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda Suriyelilerin friksiyonel (geçici) işsizlik üzerinde arttırıcı bir etkilerinin olduğu söylenebilir (Akcan, 2018: 70).

Yedi yüz elli bin ile dokuz yüz elli bin arasındaki Suriyeli sığınmacının kayıt dışı çalıştığı tahmin edilmektedir. Ülkemizde işgücünün yaklaşık üçte birinin kayıt dışı çalıştığı dikkate alındığında Suriyeliler için kayıt dışılık kolay bir çözüm olarak görülmektedir (ICG, 2018: 5).

Çalışma çağındaki Suriyeli sığınmacıların nüfusu ise 2,153,184 kişi olup, toplam nüfusun %59'unu kapsamaktadır. Her ne kadar bu oran brüt olarak gerçek işgücünü yansıtmasa da çalışma izni almış Suriyeli sığınmacıların oranı, brüt nüfusun %1,4'ünü içermektedir. Çalışma izni alanların oranı ve Türkiye'deki kayıt dışı ekonomik aktivitenin büyüklüğü dikkate alındığında Suriyelilerin kayıt dışı olarak ekonomik faaliyette buldukları anlaşılmaktadır. Bu durumda da Suriyelilerin daha çok kayıt dışı sektörde dolaylı olarak işsizliği arttırdığını ileri sürmek mümkündür. Türkiye'de çalışma izni almanın zorluğu ve müeyyideler mevzuat düzenlemelerinde bulunmaktadır. Ancak çalışma izni olan Suriyeli sayısının düşük olduğu, Suriyelilerin kayıt dışı çalışmalarının idare tarafından uygulamada göz ardı edildiği ve “gayri resmi çalışan ya da Türk işverenin yanında çalışan hiçbir Suriyeliye herhangi bir yaptırım uygulanmamış” olduğu ileri sürülmektedir (Neccar ve Erkut, 2018: 191). Örneğin, “Karadeniz illerinden birinde organize sanayi bölgesinde sığınmacıların yoğun olarak çalıştığı bir işletme yetkilisi bizzat valiliğe giderek sığınmacı çalıştırıp çalıştıramayacağını sorduğunu ve kendisine sığınmacı çalıştırması nedeniyle herhangi bir müeyyide uygulanmayacağına dair sözlü garanti verildiğini iddia etmektedir” (Şensoy, 2019). Sözlü ifadelerin her ne kadar idari açıdan bağlayıcılığı olmasa da bu ifadeler, bu kişilerin çalıştırılmasında esnek davranıldığı hissini vermektedir. Özetle Suriyelilerin işgücü piyasasında yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler aşağıdaki gibidir:

Olumlu etkileri;

- ✓ İşgücü piyasalarında, ilave işgücü girişi ile rekabeti arttırması.

Olumsuz etkileri;

- ✓ Suriyeli sığınmacıların eğitim düzeylerinin yerli işgücününün eğitim düzeyi ile benzerlik göstermesi, emek piyasalarında yerli işgücü yerine ikame etkisi yaratabilmesi.
- ✓ Yerli işgücününün çalışmayı tercih edeceği rezervasyon ücretinden daha düşük koşullarda çalışmayı tercih ettiklerinden, ücretler üzerinde aşağı yönlü baskı yaratabilmesi.
- ✓ Kayıt dışı çalışmayı arttırması.
- ✓ Güvencesiz çalışmaya, iş sağlığı ve iş güvenliği alanında işverenlerin alması gereken önlemlerde esnek davranmalarına ve iş kazalarının artmasına neden olabilmesidir.

Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Ekonomisine Katkıları ve Getirdikleri Yük

Suriyeli sığınmacılar, ülkemizde buldukları süreçte onlara sunulan hizmetler nedeniyle ekonomik bakımdan mali bir külfet oluşturmaktadırlar. İlk olarak kamu harcamalarının artması bakımından ekonomik yük getirmektedirler. Türkiye'nin Suriyelilere ilişkin yaptığı 17\$'lık harcamaya karşılık, uluslararası kuruluşlardan yapılan yardımlar sadece 1\$ olarak gerçekleşmiştir (Arslantürk ve Tunç, 2018: 163). Hükümet yetkilileri tarafından ifade edilen rakamlara göre, 2019 yılının ilk çeyreğine kadar Suriyeliler için 40 milyar \$ harcama yapılmıştır (Yeniçağ Gazetesi, 2018). 29 Kasım 2015 tarihinde ise Türkiye-AB arasında düzenlenen zirvede, Türkiye'deki Suriyelilerin desteklenmesi amacıyla (FRIT kapsamında) mali yardım programı çerçevesinde oluşturulan fona 6 milyar € tahsis edilmiştir. Bu fondan kaynak aktarımı ise sadece gerçekleştirilen projeler kapsamında 2,35 milyar € düzeyinde gerçekleşmiştir. AB tarafından taahhüt edilen yardımlar proje kapsamında verilmektedir (Mülteciler Derneği, 2019). Birleşmiş Milletler tarafından 2014 yılında Suriyeliler için öngörülen 6,5 milyar \$'lık yardım çağrısı ancak %30 düzeyinde karşılık bulmuştur (Mazman ve İzci, 2018: 285). Yapılan ve yapılması planlanan uluslararası yardımlar, Türkiye'nin yaptığı ve yapması gereken harcamalar yanında oldukça düşüktedir.

Diğer taraftan Suriyeli sığınmacı işadamlarının, daha önce Suriye'nin kuzeyinde yapmış oldukları ticari yatırımlarını Türkiye'ye kaydardıkları, özellikle de Gaziantep'e taşıdıkları, yaklaşık dört bin beş yüz firma kurdukları ve 166 milyon liralık yatırım ile ticari faaliyette buldukları belirtilmektedir (Neccar ve Erkut, 2018: 191). 2015 yılında Türkiye'de 220 milyon \$ sermayeli Suriye menşeli 4000 firma kurulmuştur. Bunların dışında gayrimenkul alımı ve diğer alanlardaki işlemler ile 2011 yılından beri Türkiye'ye en az 10 milyar \$ sermaye girişi yapılmıştır. Bu her ne kadar Türkiye ekonomisinin büyüklüğüne göre küçük bir kaynak girişi olsa da Suriyeli firmaların sayısının artmakta olduğu bir gerçektir. Örneğin Kilis'te 2010 yılında Suriye ortaklı hiçbir firma bulunmazken, 2014 yılında yeni kurulan şirketlerin %34'ünün Suriye ortaklı olduğu, Güney illerinde Suriye ortaklı girişimci sayısının da artmakta olduğu görülmektedir (Karasapan, 2019). Fakat Suriyelilerin kurduğu veya ortak olduğu şirketler, fırsatlar yaratırken, beraberinde yeni tehlikeler de getirmektedir. Üretim ve tüketimin artması olarak ekonomiye katkı sağlarken, ORSAM'ın saha araştırmalarında Suriyelilerin fayda ile riski birlikte getirdiği de anlaşılmaktadır. Örneğin Gaziantep'te Suriyeliler şehrin heterojenleşmesine yol açarak kutuplaşma riskini arttırmaktadır. İhracat üzerinde olumlu etki sağlamalarına karşın, toplumsal açıdan “istenmeyen topluluk” olarak görülmektedirler. Şanlıurfa'da ise durum biraz daha farklıdır. Suriyeliler ile akrabalık ilişkilerinin yoğun olması nedeniyle toplumsal gerginlik azalmakta, ekonomik ve ticari hayata katkı sağlamaktadırlar. Ancak, Hatay gibi illerde mevduatlarını Hatay'daki bankalarda bulduran Türkiye vatandaşlarının mevduatlarını başka yerlere gönderdikleri de gözlenmektedir (ORSAM, 2015: 21-27). Suriyeli girişimcilerin özellikle sınır illerinde Suriye ve bölge ülkeleri ile ticaretin gelişimine olumlu katkıda buldukları da görülmektedir.

2011 yılında Türkiye'deki yabancı sermayeli işletmelerin sadece %2'sini Suriyeli sermayedarlar oluştururken, bu oran günümüzde %20'lere yükselmiştir. Suriyeli işletmelerin illere ve sektörlerimize göre dağılımına ilişkin veriler ise ilk olarak 2017 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Verilere göre, 2010-2017 yılları arasında 6,589 Suriyeli şirket kurulurken, Suriyelilerin toplam ortaklık sermayesindeki payları ise 179 milyon lira olmuştur. Suriyeliler tarafından resmi olarak kurulan işletmelerin %94'ü İstanbul, Bursa, Mersin, Hatay ve Gaziantep'te bulunmaktadır. Bu şirketler küçük ve orta ölçekli olup, ortalama 9,4 kişi çalıştırmakta ve toplamda yüz bin kişiye

istihdam sağlamaktadırlar (Yağcı, 2019). Haziran 2019'da ortak sermayeli 41 şirket kurulmuştur ve Suriyelilerin ortaklık sermayesi 9,2 milyar liradır. Suriye ortaklı kurulan şirket sayısı, Haziran 2018'e göre %60,6'dır. Suriyeli sermayesi ise %56,8 oranında azalmıştır (TEPAV, 2019). Kurulan şirketler ağırlıklı olarak ticaret ve hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre; 26 Şubat 2019 tarihi itibarıyla en az bir ortağı Suriyeli olan şirket sayısının 15,159 olduğu belirtilmiştir (Mülteciler Derneği, 2019).

Suriye sermayeli şirket sayısı ve sermaye girişinde artış olmasına karşın, Suriye sermayeli şirket sayısı yoğunluğuna göre sermaye yapısının düşük olduğu ve dolayısıyla kurulan şirketlerin küçük ölçekli işyerleri olduğu anlaşılmaktadır. Kurulan şirketler, Türkiye'de benzer hizmet sunan işyerlerinin sayısal olarak artışına katkı sağlamışlar ancak, farklılık getirmemişlerdir. Bu bağlamda Suriyeli sığınmacıların ekonomi üzerinde yarattıkları olumlu ve olumsuz etkiler aşağıdaki gibidir;

Olumlu etkiler:

- ✓ Yeni sermaye girişinin sağlanması.
- ✓ Yeni işyerlerinin açılmasıyla üretim, tüketim ve istihdam oranlarını arttırması.
- ✓ Suriyeli girişimcilerin önceki deneyimlerini Türkiye piyasasına aktararak bölgesel alanın ve sınır ticaretinin gelişimine katkı sağlamaları.
- ✓ İhracatın artmasına katkı sağlama.

Olumsuz etkileri (Orsam, 2015: 17):

- ✓ Sermaye girişinin zayıf olması sebebiyle Türkiye'nin harcamalarına girdi sağlamak bakımından yetersiz olması.
- ✓ Açılan işyerlerinin zayıf sermaye yapısına sahip olması, küçük ölçekli işyerleri olarak hizmet sektörü yoğunluklu olması.
- ✓ Katma değeri düşük olan alanlarda faaliyette bulunmaları.
- ✓ Yapılan yatırımların yerli bölge insanının faaliyette bulunduğu iş alanları olması nedeniyle o yerlerde ticarete çekişmeleri arttırma etkisinin bulunması.

- ✓ Buldukları yerlerde konut ve tüketim talebi nedeniyle kira ve gıda fiyatlarında yukarı doğru baskı yaratarak enflasyon üzerinde olumsuz etkinin oluşması.

Sonuç

Suriyeli sığınmacıların ülkemize yönelik, yoğun göç hareketi ile ilgili olarak başlangıçta, göçün 1990'lı yıllarda ülkemize çalışmak ve bavul ticareti için gelenler gibi geçici olacağı algısıyla, ortaya çıkan sorunların da geçici olduğu ve kapsamlı bir düzenlemeye gerek olmadığı görüşü bulunmaktaydı ve Suriyelilerin bu kadar büyük bir nüfusa ulaşacakları öngörülemediği. Suriye'deki rejim sorununun kısa sürede çözüleceği ve sonrasında tersine göçün olacağı anlayışı bulunmaktaydı. Ancak Suriye'deki çatışmalara küresel güçlerin ve diğer üçüncü kesimlerin devreye girmesi ile Suriye'deki çatışmaların iç savaşa dönmesi ve bu durumda da ülkemizin açık kapı politikasını sürdürmekte devam etmesi, kaçaklar ile birlikte beş milyonu aşan bir Suriyelinin ülkemize konuşlanmasına ve adeta içimizde bir Suriye oluşmasına yol açmıştır. Suriyeli nüfusun, ülkemizde var olan sorunları büyütme ve yeni sorunların da eklenmesi bakımından olumsuz yönde etkileri çok fazla olmakla birlikte, göç alanında mevzuatımızın geliştirilmesi bakımından dolaylı olarak katkıda bulduklarını ileri sürmek de mümkündür. Çünkü önceki gelişmelerde Türkiye, göç konusunda meydana gelen gelişmeler karşısında palyatif çözümler üretirken, sorunun büyüklüğü karşısında mevzuat ve kurumsallaşma bakımından önemli aşama kaydetmiştir. Bu bakımdan Türkiye'nin, Suriyeli sığınmacılar gerçeği karşısında mevzuat geliştirmek, idari işlemler yapmak ve bu alanda yetişmiş eleman tedarik etmek yönünde ilerleme sağladığını vurgulamak mümkündür.

Suriyeli sığınmacılar, Türkiye'de buldukları süreçte eğitimden güvenliğe kadar beraberlerinde birçok sorunu da getirmiştir. Kalış sürelerinin veya kalıcı olma halinin belirsizliği, bu kişilerin ülkemizde buldukları süre içinde topluma entegre edilmeleri ihtiyacını doğurmaktadır. Ancak yapılan gözlemlerde bu sığınmacıların dil öğrenmek ve ülkemiz toplumu ile uyum sağlamak yerine gettolaşma eğilimi içinde (İstanbul'da Fatih, Aksaray gibi) oldukları gözlenmektedir. Bu durum vatandaşlarımızın sığınmacılara yönelik negatif algısını güçlendirmektedir. Sorunlara çözüm üretilebilmesi ve politikaların geliştirilmesi ise ancak, tüm kesimlerin mutabakatı ile mümkün olabilir.

Ekonomik olarak Suriyeli sığınmacıların yeni işyerleri açmalarının iç ve dış ticaretin gelişimine olumlu yönde katkı sağladıkları ileri sürülse de açılan işyerlerinin hizmet ve tüketim ağırlıklı olması, yerli girişimcilerin yaratabilecekleri işler olması nedeniyle de yarattığı değer önemli düzeyde değildir. Ayrıca kayıt dışı faaliyetlerinin büyüklüğü de bu işyerlerine yönelik olumsuz algıyı arttırmaktadır. Suriyeli işgücünün istihdam bakımından yoğun olarak kayıt dışı faaliyet alanında olması, yerli işgücünün bu sektörde istihdamı bakımından olumsuz etkide bulunduğu gözlemlenmektedir. Kayıt dışı sektörde yerli işgücü üzerinde ikame etkisi yaratmaktadır. İşsizlik oranlarının %14'lere ulaşmış olduğu bir durumda yerli işgücü için tüm iş imkânlarının önem arz ettiği görülmektedir.

Kıt kaynaklara sahip bir ülke olmamıza rağmen, sığınmacılar için kırk milyar doların üstünde kaynak harcamak zorunda kalmış olmamız Suriyelilere yönelik negatif anlayışı her geçen gün daha da güçlendirmektedir.

Suriyeli sığınmacılar mevzuatımıza göre geçici koruma altında olup, özel düzenleme yapılmadıkça onların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olabilmeleri mümkün değildir. Ancak Türk soylu olanlar üç yıl kalmaları ve kültürel değerler ile özdeş olduklarını ispat etmeleri durumunda ülke vatandaşı olabilmektedirler. Bu beş milyonluk farklı etnik grupların Türk kültürü ile özdeşleşmeleri olası olmamakla birlikte, ileriki yıllarda nüfus yoğunluğu olan yerlerde ve sınır şehirlerinde önemli demografik tehdit oluşturma riski bulunmaktadır.

Ayrıca Suriyelilere Türkiye'ye giriş süreçlerinde yeterli güvenlik testi de yapılmamıştır. 1989 yılında Bulgaristan'dan gönderilen Bulgaristan Türkleri için Komünist Parti üyesi olup olmadıkları sorgulanırken, Suriyeliler için böyle bir kovuşturma olmamıştır. Bunların hangi gruplara üye veya sempatizan oldukları bilinmemekte ve gelecekte ne gibi bir güvenlik riski oluşturabilecekleri belirsizdir.

Diğer taraftan, mevcut mevzuatımızın geçici koruma altında olan Suriyelilere, ülkelerindeki güvenlik sorunu ortadan kalkana ülkemizde kalabilme imkânı tanınması kalış süreleri bakımından onlara önemli esneklik sağlamaktadır. Bu bağlamda kalışları güvenlik riski ile ilintili olmakla birlikte, pratikte gerçekleşen bazı uygulamalar, güvenlik riskinin ne boyutta olduğu konusunu da sorgulamaya neden olmaktadır. Çünkü ülkelerinde güvenlik riski

olduğu gerekçesi ile Türkiye'de kalmalarına rağmen, bir kısmının ülkelerine bayramlaşmak için gidip geldikleri gözlenmektedir. Bayramlaşmak² için Suriye'ye gidildiğinde güvenlik riski oluşmuyor ise diğer günler için de oluşmamaktadır denilebilir. Nitekim Almanya, ülkelere giden Suriyeli sığınmacıları geri dönüşlerinde mültecilik/sığınmacılık hukukuna aykırı olduğu gerekçesiyle Almanya'ya sokmamaktadır.

Sonuç olarak Suriyeli sığınmacıların, ülkemizin ekonomisine ve sosyal yaşama yaptıkları katkı kayda değer düzeyde değildir. Aksine ülkemiz ekonomisi için önemli mali külfet oluşturmaktadırlar. Sosyal açıdan uyumsuzluk bağlamında artan işsizlik gibi ekonomik sorunların güçlenmesi, ülkemiz vatandaşlarının Suriyeli karşıtlığını gittikçe daha da güçlendirecektir. Bu karşıtlığın boyutlarını ve olası sonuçlarını kestirebilmek ise oldukça zordur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

2 Suriyelilerin ülkelere bayramlaşmak için gitmelerini 27 Aralık 1999 tarihinde Şanlıurfa ve Suriye'nin Haseki Valilikleri arasında imzalanan protokole dayandırarak iki kentte oturanların dönüşümlü olarak bayramlaşabilmelerini sağlayan düzenlemeye dayandırmak mümkündür. Ancak bu protokol, Suriye'de iç savaş öncesi dönemde imzalanmış ve normal koşulların varlığı geçerli iken oluşturulmuştur. Dolayısıyla oluşturulma gerekçesi ile Suriyelilerin mevcut duruma göre ülkemizde bulunma gerekçesi ile örtüşürmek mümkün değildir. Bu protokole dayalı olarak mülteci/sığınmacı prosedürün de yer alanların yararlanması mümkün değildir. Nitekim Almanya bu işlemi yapanları sınır dışı etmektedir. Bu nedenle mevcut durumun varlığında bu protokolün günümüzde uygulanabilirliği mümkün değildir.

Kaynakça/References

- AFAD. (2014). *Suriye 'den Türkiye 'ye nüfus hareketleri kardeş topraklarındaki misafirlik*. Ankara.
- Akcan, A. T. (2018). Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli sığınmacıların yeri ve etkileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 59–73.
- Alabbadi, S. A. (2019). The effect of Syrian refugees on increasing crime rate, mediating role the change of social structure. *European Journal of Scientific Research*, 152(3), 265–275.
- Arslantürk, O. ve Tunç, Y.E. (2018). Türkiye'de yabancıların çalışma izinleri Suriyeliler örneği. *Ombudsman Akademik*, (9), 141–180.
- Aygül, H. H. (2018). Mülteci emeğinin Türkiye işgücü piyasalarındaki görünümünü ve etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), 68–82.
- Barut, I. (2018). Osmanlı döneminde gerçekleşen göçlerin kurumsallaşma ve göç politikaları üzerindeki etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Göç Özel Sayısı*, 1, 161–190.
- Benek, S. (2016). Türkiye Suriye ilişkilerinin sosyal coğrafya açısından tarihsel arka planı. *Gaziantep University Journal of Sciences*, 1(15), 171–192.
- Ceritoğlu, E., Gürcihan-Yüncüler, H. B., Torun, H. ve Tümeni S. (2017). The Impact of Syrian refugees on natives' labor market outcomes in Turkey: evidence from quasi experimental design. *T.C. Merkez Bankası Working Paper No: 17/05*.
- Çağlar, M. T. (2014). *2011 Sonrası Türkiye-Suriye ilişkileri ve Suriye-Türkiye krizi*. TÜBİTAK 1001 Projesi Proje No: 112K172. www.tdkpkrizleri.org/images/pdfmakaleler/TDP-Turan-Final1.pdf, (30,07,2019).
- Çakır, R (Konuşmacı). CNN Türk Televizyonu, Türkiye Gündemi Programı. 30.07.2019.
- Del Carpio, X. V., & M. Wagner. (2015). The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market, World Bank group social protection and labor global practice group. *Policy Research Working Paper WPS7402*.
- Dost, S. (2014). Ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde ülkemizdeki Suriyeli sığınmacıların hukuki durumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1).
- Duruel, M. (2015). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. *International Journal of Economic Studies*, 3(2).
- Ertürk, A. E. *Misafirler (!) suç makinesi gibi*. www.sozcu.com.tr/2016/gunden/misafirler-suc-makinesi-1230634/, (10,08,2019).
- Esen, O., & Binatlı, A. O. (2017). The impact of Syrian refugees on the Turkish economy: Regional labour market effect. *Social Sciences, MDPI, Open Access Journal*, 6(4): 1-12.
- Haberler.com (4 Şubat 2016). *Göçmenlerin işlediği suçlar, göçmenlerle ilgili algıdan daha az problem*. www.haberler.com/gocmenlerin-isledigi-suclar-gocmenlerle-ilgili-8129506-haberi/, (24,08,2018).

- GİGM. (2019). *Göç istatistikleri, yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler*. www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638, (30.07.2019).
- Gökcan, Ö. (2018). Türkiye-Suriye ilişkilerinde bir kırılma noktası: Ekim 1998 krizi veya diğer bir ifadeyle “ilan edilmemiş savaş”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(1).
- Gültaş, A. ve Balçık, P. Y. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2).
- Güzel, B. (2018). Suriye iç savaşı bağlamında Türkiye'nin değişen göç ve göçmen politikaları. *I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi Bildirileri* (101-116). Düzenleyen Düzce Üniversitesi. Düzce. 23-25 Kasım 2017.
- ICG (International Crisis Group). (2016). Türkiye'nin mülteci sorunu: kalıcılığın siyaseti. *Avrupa Raporu No: 241*. Brussels.
- ICG. (2018). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler: kentsel gerilimleri azaltmak. *Avrupa Raporu No: 248*. Brussels.
- Ilgın, B. (2018). Osmanlı döneminde gerçekleşen göçlerin kurumsallaşma ve göç politikaları üzerindeki etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Göç Özel Sayısı*. 1.
- International Organization of Migration (IOM). *Göç terimleri sözlüğü*. Cenevre, 2009.
- İçduygu, A. (2015). *Syrian refugees in Turkey: the long road ahead*. Migration Policy Institutes. Washington, DC.
- İlgazi, a. (2019). Suriyeli sığınmacıların emek piyasasına etkileri. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(4), 93–123.
- Kahveci, E. (21 Ekim 2018). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye üzerindeki demografik baskısı*. <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/ortadogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/suriyeli-siginmacilarin-turkiye-uzerindeki-demografik-baskisi> (20.07.2019).
- Kanat, S. ve Aytaç, M. (2018). Suriyeli mülteciler özelinde Avrupa Birliği ortak göç politikası ve birlik ile üye devletler arasında egemenlik tartışmaları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Göç Özel Sayısı*, 1, 55–86.
- Kap, D. (2014). Suriyeli mülteciler: Türkiye'nin müstakbel vatandaşları. *Akademik Perspektif*.
- Karasapan, O. M. (16 Mart 2016). *The impact of Syrian business in Turkey*. <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2016/03/16/the-impact-of-syrian-businesses-in-turkey/>, (25.08.2019).
- Kızıl, C. (2016). Turkish Migration 2016 selected papers.D. Eroğlu, J.H. Cohen and I. Sirkeci (Eds.), *Turkey's Policy on Employment of Syrian Refugees and its Impact on the Turkish Labour Market* (pp. 164-170).London, UK: Migration Series by Transnational Press.
- Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli sığınmacılar: güvenlik kaygıları ve suç. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2).
- Mazman, İ. ve İzci, L. (2018). Ulusal ve uluslararası örgütler tarafından desteklenen Suriyeli göçmenler. *Journal of Institute of Economic Development And Social Researches*, 4(9).

- Mülteciler Derneği. Türkiye'deki Suriyeli sayısı Ağustos 2019. www.multeciler.org, (10.09.2019).
- Neccar, M. S. M. ve Erkut, T. (2018). Ulusal ve uluslararası örgütler tarafından desteklenen Suriyeli göçmenler. *Journal of Institute of Economic Development And Social Researches*, 4(9).
- Nurdoğan, A. K., Dur, A.İ.B. ve Öztürk, M. (2016). Türkiye'nin mülteci sorunu ve Suriye krizinin mülteci sorununa etkileri. *İş ve Hayat Dergisi*, 2(4).
- ORSAM. (2015). Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye ekonomik etkileri: sentetik bir modelleme. *Rapor No: 16*.
- Özaşçılar, M., Narlı, N. ve Öztürk, O. (2018). Crime Reporting Behavior Among Syrian Immigrants in Istanbul, *Crime & Delinquency*, October, 1-22.
- Sönmez, M. E. ve Mete, M. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Profili İle İnsan Kaynağının Belirlenmesi ve Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri. *Coğrafyacılar derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı*. Düzenleyen Gazi Üniversitesi Ankara. 21-23 Mayıs 2015.
- Suriyeli mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimi. www.istanbul saglik.gov.tr/w/sb/saggel/belge/Av_Elif_Selen.Av.pdf, (26.08.2019).
- Şensoy, T. (Şubat 2016). Sığınmacıların iş piyasasına erişimleri. Güvenlik Stratejileri. <https://docplayer.biz.tr/14800999-Siginmacilarin-is-piyasasina-erisimleri.html>, (10.08.2019).
- T24. Göç ve uyum raporundan: 30 milyar dolar harcadık, bir kısmını faturalandırmadık. <https://t24.com.tr/haber/goc-ve-uyum-raporundan-30-milyar-dolar-harcadik-bir-kismini-faturalandiramadik,538353>, (26.08.2019).
- Taştan, C., S. Z. Haklı ve E. Osmanoğlu. (2017). Suriyeli Sığınmacılara Dair Tehdit Algısı: Önyargılar ve Gerçekler, Polis Akademisi Başkanlığı Göç ve Sınır Güvenliği Araştırmaları Merkezi (GÖÇMER), Polis Akademisi Yayınları: 29, Rapor No: 9. Ankara.
- TEPAV, (2019). Suriye sermayeli şirketler bülteni 2019. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1565269535-2.TEPAV_Suriye_Sermayeli_Sirketler_Bulteni_Haziran_2019.pdf, (21.08.2019).
- Teyit (17 Aralık 2018). *Suriyeli mültecilerin hastanelerde "yasal öncelikli hasta" sayıldığı iddiası*. <https://teyit.org/suriyeli-multecilerin-hastanelerde-yasal-oncelikli-hasta-sayildigi-iddiasi/>, (26.08.2019).
- Tumen, S. (2016). The economic Impact of Syrian Refugees on Host Countries: Quasi-Experimental Evidence from Turkey, *American Economic Review*, 106(5): 456-460.
- Tunca, H. Ö. ve Karadağ, A. (2018). Suriye'den Türkiye'ye göç: Tehditler ve fırsatlar. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2).
- UNHCR. (2018). *Global trends forced displacement in 2018*. www.unhcr.org/5d08dec7pdf, (30.07.2018).

- Ünlü, K. (9 Temmuz 2019). *Suriyeli sığınmacılar ve suç*. <https://21yyte.org/tr/suriye/suriyeli-siginmacilar-ve-suc>, (01.08.2019).
- Yagci, G. (26 Ekim 2018). *Türkiye'de işyeri açan Suriyeliler 100 bin kişiye istihdam sağlıyor*. <https://tr.euronews.com/2018/09/26/turkiye-de-isyeri-acan-suriyeliler-100-bin-kisiye-istihdam-sagliyor>, (02.08.2019).
- Yeniçağ Gazetesi. Suriyeliler için 40 milyar dolar harcadık: diğer komşular ne yaptı?. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/suriyeliler-icin-40-milyar-dolar-harcadik-diger-komsular-ne-yapti-233160h.htm>, (20.08.2018).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/suriye>, (30.07.2019).
- www.istanbulsaglik.gov.tr/w/sb/saggel/belge/Av_Elif_Selen.Av.pd, (26.08.2019).
- www.mevzuatanalizi.com, (15.08.2019).
- www.multeciler.org/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/, (16.08.2019).
- <https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginden-3-milyar-euro-geldi-mi/>, (21.08.2019).

